

LATVIJAS IEDZĪVOTĀJS – SPĀNIJAS PILSONU KARA (1936–1939) DALĪBNIKES: RAKSTNIEKA ŽANĀ GRĪVAS (FOLMAŅA) PIEMĒRS*

Ginta Ieva Bikše

Mg. hist., Latvijas Universitātes Vēstures un filozofijas fakultātes vēstures doktora studiju doktorante; zinātniskā asistente, Latvijas Universitātes Latvijas vēstures institūts.

Promocijas darba tēma: Spānijas pilsoņu kara (1936–1939) starptautiskā dimensija: Latvijas un latviešu faktors.

Spānijas pilsoņu karā Latvija bija neitrāla valsts, tomēr vairāk nekā 100 Latvijas pilsoņi piedalījās šajā konfliktā. Daļa šo dalībnieku bija Latvijā nelegālo komunistisko organizāciju biedri, tostarp arī Latvijas Komunistiskās partijas biedrs, pēc Otrā pasaules kara popularitāti guvušais padomju rakstnieks Žanis Grīva (Folmanis), kurš izmantoja Spānijā piedzīvotos notikumus literāro sižetu veidošanā. Raksta mērķis ir analizēt Ž. Grīvas (Folmaņa) darbību Spānijas pilsoņu karā un ar to saistītajās norisēs. Aplūkots viņa nokļūšanas veids Spānijā, padziļināti raksturota vienība, kurā Ž. Grīva (Folmanis) bija iedalīts, kā arī analizēta viņa iesaiste Spānijas pilsoņu kara kaujās un Spānijas atstāšana.

Atslēgas vārdi: Spānijas pilsoņu karš, Latvijas pilsoņi Spānijas pilsoņu karā, Žanis Grīva, internēto nometnes Francijā.

Pēc Spānijas Republikas nodibināšanas 1931. gada 14. aprīlī Spānijas ilgstošās iekšpolitiskās problēmas saasinājās, pie varas esošajām partijām nespējot rast piemērotus risinājumus un dažādām radikālām ideoloģijām, tostarp anarhosindikālismam,¹

* Raksts sagatavots LU LVI īstenotā VPP projekta Nr. VPP-IZM-2018/1-0018 “Indivīda, sabiedrības un valsts mijiedarbība kopējā Latvijas vēstures procesā: vērtību konflikti un kopīgu vērtību veidošanās vēsturiskos lūzuma punktos” ietvaros.

anarhismam,² komunismam, kā arī galēji labējiem uzskatiem strauji gūstot popularitāti iedzīvotāju vidū. Labējo politisko ideoloģiju atbalstītāji Spānijā 1936. gada 18. jūlijā īstenoja vairākas militāras operācijas, kuru mērķis bija veikt militāru apvērsumu. Tā organizētājiem izdevās pakļaut tikai daļu Spānijas teritorijas, turklāt lielajās pilsētās – Madridē, Barselonā, Valensijā, kā arī industriāli attīstītajā Katalonijā Spānijas Republikas valdības atbalstītāji pretojās. Daļēji neveiksmīgais militārais apvērsums Spānijā izraisīja ilgstošu un nežēlīgu pilsoņu karu. Spānijas Republikas valdības atbalstītāju (turpmāk – republikāņi) vidū bija gan komunisti, anarhisti un anarhosindikālisti, gan liberālo partiju pārstāvji, savukārt militārā apvērsuma organizētājus (turpmāk – frankisti) atbalstīja karlisti,³ labējās partijas un to simpatizētāji, falangisti⁴ un Spānijas Katoļu baznīca.⁵ Faktiski Spānijas pilsoņu karš bija viens no nozīmīgākajiem konfliktiem starp Pirmo un Otro pasaules karu, un tam bija globāls raksturs. Spānijā Vācija izmēģināja ieročus un militārās stratēģijas, kas vēlāk tai noderēja Otrajā pasaules karā.⁶

Aplūkojot Latvijas nostāju Spānijas pilsoņu karā, jāatzīmē, ka 1935. gada vasarā Latvijas 2. sūtņu konferencē kā viena no iespējamām garantēt valsts drošību tika izvērtēta pastāvīgā neitralitāte.⁷ Likumsakarīgi 1936. gada augustā Latvija pievienojās Francijas priekšlikumam neiejaukties konfliktā Spānijā, kļūstot par vienu no 27 Eiropas valstīm, kas nevēlējās iesaistīties pilsoņu karā un to izvērst starptautiskā konfliktā. 1936. gada septembrī Londonā darbu sāka Neiejaukšanās komisija (*International Committee for the Application of the Agreement Regarding Non-Intervention in Spain*, saīsināti *the Non-Intervention Committee*), kuras mērķis bija kontrolēt neiejaukšanās ievērošanu un kurai Spānijas jautājumu deleģēja risināt arī Tautu Savienība.⁸

Vairākas valstis, tostarp Itālija un Vācija, vienošanos par neiejaukšanos neievēroja un atbalstīja nemierniekus, kas deva iemeslu Padomju Sociālistisko Republiku Savienībai (PSRS) lemt par labu republikāņu atbalstam. Ar PSRS kontrolētās Komunistiskās Internacionāles 1936. gada 18. septembra lēmumu tika aizsākta ārvalstu brīvprātīgo vervēšana un Internacionālo brigāžu veidošana.⁹ Ārzemnieki karoja gan republikāņu, gan frankistu pusē, kas motivēja Neiejaukšanās komisiju 1937. gada februārī pieņemt aizliegumu tās dalībvalstu pilsoņiem karot Spānijā.¹⁰

Latvijas Ministru kabinets rīkojumu par aizliegumu Latvijas pilsoņiem pievienoties dienestam kādā no karojošajām pusēm Spānijā pieņēma 1937. gada 23. februārī. Tā pārkāpējiem bija paredzēts sods.¹¹ Tomēr kopumā vairāk nekā 100 Latvijas pilsoņi piedalījās Spānijas pilsoņu karā, Spānijā nokļūstot gan pirms, gan pēc oficiālā Ministru kabineta aizlieguma pieņemšanas.¹² Teju visi Latvijas brīvprātīgie konfliktā atbalstīja republikāņus.¹³ Atsevišķi pieminama un pētāma būtu latviešu – PSRS padomnieku iesaiste Spānijas pilsoņu karā.¹⁴ Ņemot vērā, ka Spānijas pilsoņu karā liela loma bija dažādām ideoloģijām, daļa Latvijas brīvprātīgo bija nelegālo komunistisko organizāciju – Latvijas Komunistiskās partijas (LKP) vai Latvijas Komunistiskās jaunatnes savienības (LKJS) – biedri.¹⁵

Historiogrāfijā plaši aplūkotas Internacionālās brigādes un dažādu tautību pārstāvju iesaiste Spānijas pilsoņu karā,¹⁶ tomēr latviešu un Latvijas pilsoņu iesaiste vēl būtu padziļināti pētāma. Viens no Latvijas sabiedrībā vispopulārākajiem un viszināmākajiem Spānijas pilsoņu kara dalībniekiem, kurš daļēji savu atpazīstamību saglabā arī mūsdienās, bija Žanis Folmanis (1910–1982). Viņš ievērojamu atzinību literārajā darbībā ieguva pēc Otrā pasaules kara, izmantojot pseidonīmu Žanis Grīva. Stāstos un novelēs Ž. Grīva (Folmanis) bieži aplūkoja ar Spānijas pilsoņu karu saistītas tēmas, nereti ierosmes gūstot no paša piedzīvotā šajā konfliktā.¹⁷ Viņa darbi tulkoti daudzās valodās un guvuši laikabiedru atzinību.¹⁸ Literatūrzinātniece Anda Plēsuma rakstīja: “Žaņa Grīvas daiļrades metode ir sociālistiskā reālisma metode, viņa dzīves skatījums allaž bijis partejisks, atbilstošs marksistiskajam pasaules uzskatam.”¹⁹ Ž. Grīvas (Folmaņa) darbi, kuros ietverti Spānijas pilsoņu kara notikumi, bija padomju ideoloģijai derīgu māksliniecisko paņēmieni piesātināti. Savukārt, neskatoties uz rakstnieka atpazīstamību, par viņa pieredzi Spānijas pilsoņu karā līdz šim ir maz pētījumu.²⁰ Tāpat salīdzinoši maz Latvijas historiogrāfijā zināms par militāro vienību, kurā Ž. Grīva (Folmanis) karoja Spānijā. Raksta mērķis ir analizēt Žaņa Grīvas (Folmaņa) darbību Spānijas pilsoņu karā un ar to saistītajās norisēs. Raksta avotu bāzi veido Latvijas Nacionālā arhīva Latvijas Valsts arhīva Ž. Grīvas (Grīva Žanis (Žanis Folmanis) (1910–1982), rakstnieks) fonda lietas, kuras satur rakstnieka atmiņas par dalību šajā konfliktā, kā arī Ž. Grīvas (Folmaņa)

publicētās atmiņas. Savukārt, lai sniegtu plašāku skatījumu uz Ž. Grīvas (Folmaņa) darbību, izmantotas citu Spānijas pilsoņu kara dalībnieku publicētās atmiņas, kā arī digitalizētie Krievijas Valsts sociālpolitiskās vēstures arhīva Spānijas republikāniskās armijas Internacionālo brigāžu fonda (545.) materiāli, kas sniedz nozīmīgu informāciju par militāro vienību (tās sastāvu, tehnisko nodrošinājumu, iesaisti karadarbībā, ikdienas dzīvi), kurā karoja Ž. Grīva (Folmanis). Šo avotu kontekstualizācijā izmantoti ārvalstu vēsturieku pētījumi.

NOKĻŪŠANA SPĀNIJĀ UN MILITĀRĀS APMĀCĪBAS

Ž. Grīva (Folmanis) atmiņās rakstīja, ka viņam interese doties uz Spāniju bijusi jau 1936. gada rudenī, tomēr LKP atļauju braucienam uz Spāniju viņš saņēma vien 1937. gada marta beigās.²¹ Tobrīd 26 gadus vecais, neprecētais vīrietis bija “Ernst Plates” tipogrāfijas strādnieks ar zināmu pieredzi komunistiskajā darbībā. Ž. Grīva (Folmanis) bija organizējis 2. arodskolas streiku, slepeni iespiedis nelegālus izdevumus, tostarp ziedojumu grāmatiņas Spānijas Republikai.²² Kopš 1934. gada viņš bija LKP biedrs, bet 1935. gada sākumā tika īslaicīgi arestēts aizdomās par komunistisku ideju atbalstīšanu.²³

Gatavojoties izbraukšanai uz Spāniju, kopā ar skolas biedru Jāni Beniķi Ž. Grīva (Folmanis) apguva autovadīšanas prasmes, kā arī iesniedza lūgumu saņemt ārzemju pasi. Maldinot drošības iestādes, kā iemeslu izbraukšanai no Latvijas Ž. Grīva (Folmanis) minēja vēlmi apmeklēt Pasaules izstādi Parīzē. Viņam izsniegtā pase nebija derīga ieceļošanai Spānijā.²⁴ Ar dalību Pasaules izstādē Parīzē nepieciešamību izbraukt no Latvijas pamatoja arī vairāki citi Latvijas brīvprātīgie Spānijas pilsoņu karā.²⁵

Saņēmis draugu palīdzību piemērota apģērba iegādei un naudu ceļam no Spānijas Republikas atbalstam savāktajiem ziedojumiem, Ž. Grīva (Folmanis) kopā ar J. Beniķi 1937. gada 6. jūnijā iekāpa Rīgas–Berlīnes–Parīzes vilcienā. Atmiņu krājumā “Viva republica!” publicēta šī notikuma fotogrāfija, atainojot abus vīriešus ar smaidu sejā uz vilciena kāpnēm.²⁶ Iebraucot Parīzē, Ž. Grīva (Folmanis) un J. Beniķis devās uz adresi, kas viņiem bija iedota šifrētā pierakstā.

No turienes Parīzē dzīvojošā komuniste Masja Zilbermane tikko atbraukušos latviešus aizveda līdz Spānijas palīdzības komitejai.²⁷ Gaidot izbraukšanu uz Spāniju, Ž. Grīva (Folmanis) aplūkoja arī ārzemju brauciena pamatojumā norādīto Pasaules izstādi Parīzē, kā arī izmantoja iespēju apskatīt pilsētu, apmeklēt citus muzejus, izstādes, mītiņus un Perlašēza (*Père-Lachaise*) kapsētu.²⁸

Kā daudzi Latvijas brīvprātīgie Ž. Grīva (Folmanis) Spānijā nokļuva, nelegāli šķērsojot Francijas un Spānijas robežu.²⁹ No Parīzes kopā ar aptuveni 60 citiem dažādu tautību brīvprātīgajiem Ž. Grīva (Folmanis) ar vilcienu devās līdz Lionai, no turienes pēc vairāku dienu gaidīšanas, kuras laikā viņi apskatīja pilsētu, ar vilcienu brauca līdz Monpeljē, bet vēlāk līdz Karkasonai. Tālāk grupas ceļš veda līdz Spānijas un Francijas robežai, un Ž. Grīva (Folmanis) kopā ar citiem brīvprātīgajiem veica vairāku stundu sarežģīto un bīstamo gājieni pāri Pireneju kalniem. Turpmākais maršruts brīvprātīgos veda uz Spānijas centrālo daļu.³⁰

Pēc ierašanās Internacionālo brigāžu centrā Alvasetē (*Albacete*) Ž. Grīvu (Folmani) iedalīja smagajā artilērijā – Pirmajā slāvu smagās artilērijas divizionā (*Primero Grupo Eslavo de Artilleria Pesada*), kura formēšana un apmācības notika Almansā (*Almansa*).³¹ Divizionā bija ap 250–300 cilvēku, kuri bija iedalīti trīs apakšvienībās: 1. čehoslovāku baterijā (tās sastāvā čehi, slovāki, ungāri, vācieši), 2. poļu baterijā (tās sastāvā poļi, ukraiņi, ebreji, austrieši) un 3. Balkānu baterijā (bulgāri, rumāņi, latvieši, serbi, horvāti, slovēņi, maķedonieši, albāņi, grieķi).³² Pēc bulgāru vēsturnieka Dragomira Draganova (*Dragomir Draganov*) datiem, no aptuveni simts 3. baterijas vīriem 39 bija bulgāri.³³ Ž. Grīva (Folmanis) aprakstījis multikulturālo baterijas vidi apmācību laikā – 3. bateriju komandējuši bulgāri, tāpēc viņš mācījies bulgāru un arī vietējo iedzīvotāju – spāņu – valodu, kā arī kopā ar J. Beniķi apmeklēja topogrāfijas kursus serbu valodā, bet pasniedzējs abiem latviešiem par laimi runājis arī vācu valodā.³⁴

Daudzas vienības un tautību grupas pieņēma populāru kreiso vai arī liberālo politiķu, vai notikumu nosaukumus – 3. baterija nosaukta bulgāru komunistu Vasila Kolarova (*Vasil Kolarov*) vārdā. Savukārt 3. baterijas sastāvā esošā latviešu grupa sevi nodēvēja latviešu sociāldemokrāta Jaņa Jansona-Brauna vārdā.³⁵ Latviešu grupā kopumā bija 13³⁶ brīvprātīgie – Jānis Beniķis, Laimonis Aleksandrs

Cielēns, Boļeslavs un Vladislavs Dukaļski, Ruvins Fels, Žanis Grīva (Folmanis), Šimanis Hiršmanis, Leons Kleinmanis, Benjamins Kūrs, Mozus Markovņikovs, Rūdolfs Šmits, Jānis Trokša un Jāzeps Žuravskis (Žurilo, arī Žurilovs).³⁷

Pirmā slāvu smagās artilērijas divizona apmācības bija īsas. Jau 1937. gada 15. jūlijā divizons devās uz fronti.³⁸ Daļa latviešu, tostarp Ž. Grīva (Folmanis), Latvijā bija izgājuši obligāto militāro dienestu, kas deva viņiem priekšzināšanas. Tomēr Pirmā slāvu smagās artilērijas divizona politikomisārs Dimitrije Georgijevics (*Dimitrije Georgijevič*) uzskatījis, ka tā karavīri devušies uz fronti nesagatavoti un pirmajās kaujās nav īpaši uzlabojuši savas prasmes un zināšanas.³⁹

DALĪBA BRUNETES KAUJĀ UN KAUJĀS ESTREMADURAS FRONTĒ

Pēc apmācību noslēguma Almansā Pirmais slāvu smagās artilērijas divizons devās uz Centra fronti, kur 1937. gada 6. jūlijā republikāņi bija uzsākuši ofensīvu Brunetes pilsētas apkārtnē ar mērķi atvieglot stāvokli Madridē un frontē Spānijas ziemeļos.⁴⁰ 18. jūlijā Pirmais slāvu smagās artilērijas divizons ieradās Brunetes frontē netālu no Eskoriāla. Kā savās atmiņās rakstīja Ž. Grīva (Folmanis), pirmā diena un lielgabalu novietošana pozīcijās izrādījās izaicinājumiem pilna, jo ienaidnieku aviācijas uzbrukuma laikā tika iznīcināti telefona kabeļi, tādējādi neļaujot artilērijai no novērošanas punktiem saņemt komandas. Tajā pašā dienā Ž. Grīva (Folmanis) un J. Beniķis saņēma pavēli doties uz novērošanas punktu.⁴¹ Brunetes kauja republikāņiem kopumā bija neveiksmīga, un viņi bija spiesti atkāpties.⁴² Pirmais slāvu smagās artilērijas divizons Brunetes frontē atradās pavisam neilgu laiku – 28. jūlijā tas saņēma pavēli doties uz dienvidiem.⁴³

Kaujas Estremaduras frontē historiogrāfijā nav tik plaši aplūkotas kā Spānijas pilsoņu kara nozīmīgākās militārās operācijas, piemēram, Aragonas ofensīva, Ebro kauja u. c. Vairāki vēsturnieki Estremaduras fronti pat nosaukuši par “aizmirsto fronti”.⁴⁴ 1938. gada 28. augustā politikomisārs D. Georgijevics rakstīja, ka Estremaduras frontē Pirmais slāvu smagās artilērijas divizons uzlabojis pārvieto-

šanās iespējas un savu sniegumu, tostarp šaušanas precizitāti, tomēr kauju frontē bijis maz un tās salīdzinoši nav bijušas sarežģītas, turklāt uzturēšanās Estremaduras frontē liegusi divizionam piedalīties lielās ofensīvās.⁴⁵ Ierobežojumus Pirmā slāvu smagās artilērijas divizona darbā radīja tam piešķirtie lielgabali. Divizona rīcībā bija nodoti seši 155 mm kalibra lielgabali – divi katrai baterijai. Politkomisārs D. Georgijevics to izgatavošanu datējis ap 1877.–1879. gadu un norādījis uz vairākiem to trūkumiem – relatīvi mazo šaušanas tālumu, nemoderniem mehānismiem, speciālu platformu nepieciešamību, lai lielgabali pēc katras izšaušanas neizkustētos no vietas.⁴⁶ Tieši lielgabalu specifiku Leona Paegles vārdā nosauktās latviešu grupas⁴⁷ pārstāvis Jānis Kadiķis tēlaini aprakstījis kā būtisku ierobežojumu J. Jansona-Brauna vārdā nosauktās grupas iespējām pārvietoties Spānijā. J. Kadiķis rakstīja: ““Jansons-Brauns” tik bieži nemaina savu darba vietu, jo viņa lielgabals resns kā ozols un garš kā apse.”⁴⁸

Estremaduras frontē Pirmais slāvu smagās artilērijas divizons bija pakļauts Spānijas Republikas Tautas armijas (*Ejército Popular de la República*) VIII korpusam.⁴⁹ Artilērijas divizons atradās tālu no citām Internacionālo brigāžu vienībām, un tā sastāvā ilgstoši nebija spāņu.⁵⁰ Pirmais slāvu smagās artilērijas divizons kaujās piedalījās dažādos frontes sektoros un pildīja tādus uzdevumus kā kājnieku atbalstīšana ofensīvās, pretinieku uzbrukumu atsišana, šāviņu raidīšana pret nozīmīgiem frankistu ceļiem un komunikācijas mezgliem.⁵¹ Detalizētāk ar Ž. Grīvas (Folmaņa) pieredzi dažādās nelielās kaujās konkrētos sektoros Estremaduras frontē iespējams iepazīties viņa atmiņās.⁵²

Kā lielāka militārā operācija Estremaduras frontē jāmin republikāņu uzbrukums 1938. gada februāra beigās, kad Estremadurā bija ieradušās vairākas Internacionālās brigādes, kuru vidū bija arī Leona Paegles vārdā nosauktā latviešu grupa. Pirmā slāvu smagās artilērijas divizona trešā baterija, tai skaitā J. Jansona-Brauna vārdā nosauktā grupa, bija ieņēmusi pozīcijas pie Peraledas pilsētas, kur satikusi arī otru latviešu grupu. Kopumā republikāņi šajā uzbrukumā cieta lielus zaudējumus.⁵³ Pirmais slāvu smagās artilērijas divizons piedzīvoja smagas kaujas arī 1938. gada maija sākumā.⁵⁴ 1938. gada maijā Ž. Grīva (Folmanis) tika paaugstināts par seržantu.⁵⁵ Savukārt 1938. gada 14.–20. jūnijā frankisti īstenoja

1. att. No kreisās: Žanis Grīva (Folmanis) un Leons Kleinmanis Estremadurā Spānijas pilsoņu kara laikā. Attēls no: Sigurds Ziemelis (red.) (1966). *Latvijas cīnītāji Spānijā: 1936–1939: atmiņas un dokumenti*. Rīga: Liesma, starp 160. un 161. lpp.

Fig. 1. Left to right: Žanis Grīva (Folmanis) and Leons Kleinmanis in Extremadura during the Spanish Civil War. Image from: Sigurds Ziemelis (ed.) (1966). *Latvijas cīnītāji Spānijā: 1936–1939: atmiņas un dokumenti*. Rīga: Liesma, between pp. 160 and 161

ofensīvu ar mērķi veikt priekšdarbus un ieņemt piemērotas pozīcijas “Meridas kabatas” (*La bolsa de Mérida*) noslēgšanai.⁵⁶ J. Janšona-Brauna vārdā nosauktās latviešu grupas dienasgrāmatas publicētajos fragmentos⁵⁷ par ofensīvu atrodams ieraksts “... pēc 15. jūnija divīzions un sevišķi baterija, kurā visi mūsu puiši, ir bijuši smagās kaujās, kad ienaids uzbruka pie Blaskes un vēlāk pie Peraledas. Mūsu karaspēks atkāpās, baterijai 2–3 reizes dienā un katrā naktī bija jāmaina pozīcijas, stundām ilgi nepārtraukti jāšauj. Tās bija visdramatiskākās dienas mūsu frontes dzīvē.”⁵⁸ 1938. gada jūlijā republikāņu Estremaduras armijā bija ap 66 tūkstoši vīru, kuriem bija jāaizstāv frontes līnija gandrīz 600 km plašā teritorijā. 20.–24. jūlijā frankisti īstenoja veiksmīgu ofensīvu, kas noslēdza “Meridas kabatu”.⁵⁹

Spānijas Republikas premjerministrs Huans Negrīns (*Juan Negrín*) 1938. gada 21. septembrī paziņoja par Internacionālo brigāžu atsaukšanu no Spānijas.⁶⁰ Lēmuma par atsaukšanu no frontes saņemšanas brīdī latviešu grupa atradās ceļmalā pie kapsētas starp Belalkasaru (*Belalcázar*) un Kabesu del Buei (*Cabeza del Buey*).⁶¹ Kaujās Ž. Grīva (Folmanis) nebija guvis nopietnus ievainojumus, vien 1937. gada rudenī aptuveni nedēļu bijis slimnīcā sliktā uztura radītu veselības problēmu dēļ.⁶²

BRĪVAIS LAIKS FRONTĒ

Gan relatīvais miers Estremaduras frontē, gan piešķirto lielgabalu trūkumi J. Jansona-Brauna vārdā nosauktajai grupai deva daudz brīvā laika. Grupas vārdā rakstot ASV latviešu izdotam laikrakstam “Strādnieku Cīņa”, B. Kūrs minēja: “Apstākļi smagā artilērijā vispār un mūsu (dienvid) frontē sevišķi ir mums atstājuši daudz brīvā laika, ko izmantojam referātiem, diskusijām, stundām, paškritikas vakariem utt.”⁶³ J. Jansona-Brauna vārdā nosauktās grupas publicētajos dienasgrāmatas fragmentos par ikdienas dzīvi frontē var atrast tādus ierakstus kā “Pie mums viss ir mierīgi, kā parasts” un “Šodien agri no rīta ieskrien mazais Rūdolfis ar ziņu, ka brauksim prom. Visi laimīgi, jo cer tikt tādā frontē, kur cīnās”.⁶⁴ Turklāt, iestājoties rudenim un ilgstoši listot, artilērijas divīzijs nevarēja izmantot savus lielgabalus, jo pēc šaušanas tie iegrimā dziļi zemē. Latviešu grupas dienasgrāmatā 1937. gada 9.–11. novembris ir aprakstīts kā lietainas dienas, kad grupa nevarējusi šaut, bet 12. novembra norises atspoguļotas divos īsos teikumos: “Šodien pa dienu guļam telti un lasām avīzes. Daži biedri ir dežūrā, mēs, pārējie, šo dienu pavadām telti, lasot avīzes.”⁶⁵

Ž. Grīva (Folmanis) aktīvi iesaistījās brīvā laika aktivitātēs. Jau apmācību laikā Almansā viņš palīdzēja J. Beniķim apgūt trigonometriju, bet vēlāk mācīja citiem J. Jansona-Brauna vārdā nosauktās grupas dalībniekiem matemātiku. Ž. Grīva (Folmanis) latviešu grupai lasīja arī referātus, piemēram, par J. Jansonu-Braunu, spiegošanu, mūziku, Latvijas vēstures jautājumiem, kā arī piedalījās to organizēšanā – 1937. gada 30. decembrī viņš tika ievēlēts par latviešu grupas politisko delegātu.⁶⁶ Grupa regulāri plānoja mācības brīvajam laikam, piemēram, 1938. gada maijā katru dienu

divas–trīs stundas bija paredzētas matemātikai, 14 stundas mēnesī – spāņu valodai, septiņas stundas mēnesī – Spānijas un tikpat daudz – strādnieku kustības vēsturei, sešas stundas mēnesī – “spāņu problēmām”, viens vakars – paškritikai un viens – atpūtai. Turklāt iegūtās zināšanas tika pārbaudītas.⁶⁷ Artilērijas divizionam bija sava bibliotēka, kura lielākoties sastāvēja no artilērijas mācību grāmatām un daiļliteratūras spāņu valodā.⁶⁸ Raksturojot J. Jansona-Brauna grupu un tās ikdienu, B. Kūrs rakstīja: “Var nepārspilējot teikt, ka latvieši ir šeit priekšzīmīgi kareivji un anti-fašisti.”⁶⁹

Pirmā slāvu smagās artilērijas divizona ietvaros bieži notika pasākumi un svinības, piemēram, tikšanās un pieredzes apmaiņa ar dažādu nacionalitāšu pārstāvjiem, dziesmu vakari, piedalīšanās spāņu svētkos, Jaunā gada atzīmēšana, kultūras vakars teātrī, Jaunības dienas atzīmēšana u. c.⁷⁰ Latviešu grupas dienasgrāmatā aprakstītas Jaunā gada svinības – visa diena pavadīta telpas dekorēšanā, bet vakarā līdz aptuveni plkst. 2.00 bijuši priekšnesumi, runas un svētku vakariņas.⁷¹ Nereti artilērijas divizona pasākumos piedalījās arī spāņi un dažādu organizāciju pārstāvji. Savukārt Ž. Grīva (Folmanis) kā latviešu grupas delegāts 1937. gada oktobrī piedalījies Internacionālo brigāžu gada svētkos Alvasētē.⁷² Īpašs svinību vakars bijis arī 1938. gada februāra beigās, atzīmējot satikšanos ar Leona Paegles vārdā nosaukto latviešu grupu. Kopumā pulcējot 22 vīriešus, abas grupas vakaru pavadījušas dziedot, baudot vīnu un ceptas vistas un jokojojot par Kārļa Ulmaņa uzaicināšanu vizītē uz fronti.⁷³

Visas Pirmā slāvu smagās artilērijas divizona baterijas veidoja sienas avīzes – trešajai baterijai tās bijušas ar mākslinieciskām kompozīcijām un fotomontāžām.⁷⁴ Papildus artilērijas divizons 1938. gada janvārī veidojis kopīgu laikrakstu “Adelante” septiņās valodās – tieši daudzvalodība bija viens no avīzes lielākajiem trūkumiem.⁷⁵ Tās pirmajā numurā atrodami raksti latviešu valodā, tostarp “Četras epizodes” ar iniciāļiem “Ž. F.” baterijas biedra Smuka piemiņai. Rakstu visticamāk sarakstījis Ž. Grīva (Folmanis), kurš bija deleģēts piedalīties Smuka atvadu pasākumā.⁷⁶ Pieņemot lēmumu veidot Pirmā slāvu smagās artilērijas divizona laikrakstu vienā – spāņu – valodā, 1938. gada martā iznāca pirmais “Fuego” numurs – sākotnēji 350, bet vēlāk citi numuri – 500 eksemplāru

2. att. Vasila Kolarova vārdā nosauktās 3. baterijas sienas avīze pēc bombardēšanas. Labajā stūrī nojaušams, ka tur bijis saturs par latviešu grupu. Attēls no: *Španija 1936–1939. Zbornik sećanja jugoslovenskih dobrovoljaca u Španskom ratu*. Beograd, 1971, vol. 3, p. 188

Fig. 2. Wall newspaper of the 3rd Battery, named after Vasil Kolarov, after bombing. It appears that in the right corner there had been content concerning the Latvian group. Image from: *Španija 1936–1939. Zbornik sećanja jugoslovenskih dobrovoljaca u Španskom ratu*. Beograd, 1971, vol. 3, p. 188

tirāžā.⁷⁷ Tajā aplūkota artilērijas divizionā ikdienas dzīve un īstenojuma kara propaganda. Ž. Grīva (Folmanis) atmiņās regulāri minējis savu darbu “Fuego” redakcijā, kā arī tā manuskriptu vešanu uz Posoblanco pārrakstīšanai.⁷⁸ Laikrakstos atrodama informācija par latviešu grupas mācībām un tās biedriem – Jāni Beniķi un B. Dukalški, publicētas arī fotogrāfijas.⁷⁹ Spānijā Ž. Grīva sacerējis un uzrakstījis arī savu pirmo stāstu – “Maksiļo”.⁸⁰

Ž. Grīva (Folmanis) Spānijas pilsoņu kara laikā sarakstījis ar latviešiem dzimtenē un ASV. No draugiem Latvijā viņš saņēmis trigonometrijas grāmatas un pierakstus, savukārt no latviešiem ASV J. Jansona-Brauna vārdā nosauktā grupa saņēmusi paciņas ar pārtiku un lūgusi sūtīt arī laikrakstu “Strādnieku Cīņa”, kā arī citus izdevumus un daiļliteratūru.⁸¹ Laikrakstā “Strādnieku Cīņa”

publicēta īsa pateicības vēstule par saņemtajiem laikrakstiem un atbalstu ar parakstu Žanis Vaivars.⁸² Tas bija viens no Ž. Grīvas (Folmaņa) pseidonīmiem, kas izmantots, arī norādot šajā laikrakstā iespiestā stāsta “Maksiļo” autoru.⁸³ Pēc literatūrzinātniecei Birutai Kalnačai pieejamās informācijas, Ž. Grīvas (Folmaņa) vēstules no Spānijas publicētas arī Latvijā nelegāli izdotajā Latvijas Darba jaunatnes savienības laikrakstā “Brīvā Jaunatne”. Konkrētās vēstules publicētas ar nosaukumiem “Sirsnīgs sveiciens no Spānijas”, “Vēstule no Spānijas” un “Sveiciet cīņas biedrus Latvijā”.⁸⁴ Tās atklāja autora emocijas, kara ainas, Spānijas laikapstākļus, ietvēra aicinājumus neticēt Latvijas oficiālajā presē ievietotajai informācijai.⁸⁵

Latviešu grupai bijušas vēl arī daudzas citas brīvā laika aktivitātes. Pirmais slāvu smagās artilērijas divīzions palīdzējis lauksaimniekiem novākt ražu. Turklāt trešā baterija saremontējusi vecu traktoru.⁸⁶ J. Jansona-Brauna vārdā nosauktā grupa savā dienasgrāmatā piemin volejbola spēlēšanu. Zināms arī, ka Ž. Grīva (Folmanis) bija iecerējis savākt materiālus par latviešiem Spānijas pilsoņu karā.⁸⁷ Savukārt par citu rakstnieka brīvā laika izklaidi grupas dienasgrāmatā dots pretrunīgs vērtējums: “Žanis skalda akmeņus un taisa kolekciju. Citi sola sviest ārā. Pielikšot pilnu istabu, nebūšot, kur gulēt.”⁸⁸

SPĀNIJAS ATSTĀŠANA PĒC INTERNACIONĀLO BRIGĀŽU ATSAUKŠANAS UN DZĪVE INTERNĒTO NOMETNĒS FRANCIJĀ

Pēc Internacionālo brigāžu atsaukšanas no frontes Ž. Grīva (Folmanis) nokļuva Valensijā, kur pulcējās daudzi citi bijušie ārzemju brīvprātīgie. Kādā Valensijas piepilsētā latviešu grupa līdz 1939. gada janvārim gaidīja Tautu Savienības Starptautisko militāro komisiju, kurai bija uzticēts apstiprināt ārzemju brīvprātīgo atsaukšanu no Spānijas. Brīvajā laikā Ž. Grīva (Folmanis) apskatīja pilsētas apkārtni, apmeklēja kultūras pasākumus Valensijā, un latviešu grupa izveidoja kori.⁸⁹ No Valensijas latviešu grupa ar kuģi devās uz Barselonu, bet pēc tam pārvietojās tuvāk Francijas robežai. Frankistiem strauji ieņemot Kataloniju, Ž. Grīva (Folmanis) līdz ar citiem latviešu brīvprātīgajiem no jauna pieteicās aizstāvēt Spānijas

Republiku, tomēr, republikāņiem nespējot cīnīties pret frankistu pārspēku, Ž. Grīva (Folmanis) 1939. gada februāra sākumā bija spiests kopā ar spāņu bēgļiem šķērsot Francijas robežu.⁹⁰

Pēc robežas šķērsošanas derīgu dokumentu trūkuma dēļ Ž. Grīva (Folmanis) kopā ar citiem Latvijas brīvprātīgajiem nonāca Sensiprjēnas (*Saint-Cyprien*) internēto nometnē. Latviešu grupa tajā veidoja ar roku rakstītu sienas avīzi “Jaunā Cīņa”, kurā uzskatāmi atspoguļoti grupas komunistiskie uzskati. Grūtajos nometnes apstākļos kavējot laiku, latviešu grupa, tostarp Ž. Grīva (Folmanis) sacentās zināšanās par Spāniju, aplūkojot dažādus Spānijas vēstures, politikas un saimniecības jautājumus, kā arī papildināja zināšanas par komunismu un rikoja sporta spēles un koncertus.⁹¹ 1939. gada 29. martā Francijas internēto nometnēs atradās 53 latvieši – 35 Sensiprjēnas nometnē un 18 Aržalē (*Argelès-sur-Mer*) nometnē.⁹² Vēlāk Ž. Grīva (Folmanis) tika pārvests uz citām internēto nometnēm – Girsas (*Gurs*), Aržalē, Karpiaņas (*Carpagne*), Milles (*Milles*).⁹³ Arī tajās latvieši turpināja paust komunistiskos uzskatus un rīkot kopīgus pasākumus. Noderīgs materiālais atbalsts nāca no Bostonas (ASV) latviešiem, kuri palīdzēja ar apģērbu un pārtiku.⁹⁴

Cerot uz iespēju atgriezties Latvijā, 1939. gadā Ž. Grīva (Folmanis) rakstīja vairākas vēstules Latvijas sūtniecībai Parīzē. Tajās viņš kā daudzi citi Latvijas brīvprātīgie izvairījās sniegt padziļinātu informāciju par savu dalību Spānijas pilsoņu karā vai paust savu politisko pārliecību.⁹⁵ Tomēr Latvijas Iekšlietu ministrija neļāva izdot Ž. Grīvam (Folmanim) derīgus dokumentus.⁹⁶ Pēc Latvijas okupācijas internēto nometnēs nokļuvušie saņēma PSRS atbalstu, lai atgrieztos mājās. Kopumā aizvadījis internēto nometnēs divus gadus, 1941. gada maija sākumā Ž. Grīva (Folmanis) atgriezās Rīgā.⁹⁷

Aplūkojot Ž. Grīvas (Folmaņa) iesaisti Spānijas pilsoņu karā, jāpiekrīt kinokritiķa Agra Redoviča 2013. gadā izteiktajam vērtējumam: “Žanis Grīva, kurš tagad ir pietiekami aizmirsts, bija īsts komunistis pēc pārliecības.”⁹⁸ Ž. Grīvas (Folmaņa) dalību Spānijas pilsoņu karā motivēja viņa politiskie uzskati, kas ļāva ignorēt Latvijā spēkā esošo aizliegumu doties uz Spāniju karot un palīdzēja pārvarēt grūtības, nelegāli šķērsojot Francijas un Spānijas robežu

Pireneju kalnos. Komunistisko ideju atbalstīšanu, kultivēšanu un propagandēšanu Ž. Grīva (Folmanis) turpināja arī Spānijas pilsoņu kara laikā un pēc tam internēto nometnēs Francijā, gūstot pieredzi komunistisko ideju paušanā un popularizēšanā izteikti starptautiskā (dažādu tautību) vidē. Par īpašu interesi un aktīvu komunistisko darbību liecina arī tas, ka no vairākiem J. Jansona-Brauna vārdā nosauktās latviešu grupas komunistiem tieši viņš tika ievēlēts par politisko delegātu.

Ž. Grīva (Folmanis) ar savu literāro darbību pēc Otrā pasaules kara lielā mērā veidoja Latvijas sabiedrības priekšstatu par Spānijas pilsoņu karu, tomēr faktiski lielāko daļu laika Spānijā viņš pavadīja Estremaduras frontē, kuras norisēm historiogrāfijā pievērsta krietni mazāka uzmanība nekā Spānijas pilsoņu kara izšķirošajām kaujām. Ž. Grīvam (Folmanim) bija militārās priekšzināšanas, un viņa spējas tika novērtētas, piešķirot paaugstinājumu. Tomēr salīdzinoši mierīgā Estremaduras fronte deva Ž. Grīvam (Folmanim) daudz brīvā laika kultivēt komunistisko ideoloģiju, piedalīties dažādās mācībās, iesaistīties kultūras dzīvē, apmeklējot pasākumus un palīdzot sagatavot un izdot artilērijas divizionā laikrakstus. J. Jansona-Brauna vārdā nosauktās latviešu grupas dienasgrāmatas ieraksti liecina, ka grupa nereti garlaikojās neaktīvās frontes un apstākļiem nepiemēroto lielgabalu dēļ. Tieši padomju ideoloģijai atbilstoša literārā darbība, kā arī Spānijas pieredzes izmantošana sižetos vēlāk ievērojami izcēla Ž. Grīvu (Folmani) un padarīja viņa dzīvesstāstu unikālu atšķirībā no citiem Latvijas izcelsmes Spānijas pilsoņu kara dalībniekiem, kuri tieši tāpat devās uz Spāniju komunistisku motīvu vadīti, nelegāli šķērsoja Spānijas robežu, piedalījās kaujās kādas no divu lielāko latviešu grupu sastāvā un konflikta noslēgumā nonāca internēto nometnēs Francijā.

ATSAUCES UN PIEZĪMES

- ¹ Anarhosindikālisms – politisks virziens, kas izmanto arodbiedrības anarhisma ideoloģijas īstenošanā.
- ² Anarhisms – doktrīna, kas aicina likvidēt valsts varu.
- ³ Karliski – konservatīvisma un monarhijas atbalstītāji; karlisma politiskā kustība sākās 19. gadsimtā, iebilstot pret Izabellas II nākšanu pie varas un saskatot kā leģitīmo troņmantnieku Karlosu VI.
- ⁴ Falangisti – galēji labējās partijas – Spānijas Falangas (*Falange Española*) – biedri.

- ⁵ Stanley George Payne, Jesús Palacios (2014). *Franco: A Personal and Political Biography*. Madison: University of Wisconsin Press, pp. 70, 100; Julián Casanova (2010). *The Spanish Republic and Civil War*. New York: Cambridge University Press, p. 163; César Vidal (2006). *Las Brigadas Internacionales*. Barcelona: S.L.U. Espasa libros, p. 57.
- ⁶ George Richard Esenwein (2005). *The Spanish Civil War: a modern tragedy*. New York: Taylor & Francis, pp. 11–12; Julián Casanova (2012). *The Spanish Republic and Civil War*. New York: Cambridge University Press. Kindle version. Retrieved from: <http://dx.doi.org/10.1017/CBO9780511763137>.
- ⁷ Inesis Feldmanis, Aivars Stranga, Mārtiņš Virsis (1993). *Latvijas ārpolitika un starptautiskais stāvoklis: 30. gadu otrā puse*. Rīga: Latvijas Ārpolitikas institūts, 435. lpp.
- ⁸ Rocio Navarro Comas (1997). La política anglo-francesa durante la Guerra Civil Española: análisis del acuerdo de No-intervención. *Studia Zamorensia*, 4, p. 169; Vidal. *Las Brigadas Internacionales*, pp. 64–65; Lilita Zemīte (1992). *Tautu Savienība un Latvija: 1930.–1939*. Rīga: Latvijas Universitāte, 74. lpp.
- ⁹ Navarro Comas. La política anglo-francesa, p. 171; Vidal. *Las Brigadas Internacionales*, pp. 64–65.
- ¹⁰ Navarro Comas. La política anglo-francesa, p. 175.
- ¹¹ No Latvijas braukt kaņot uz Spāniju aizliegts. *Kurzemes Vārds*, 24.02.1937., 1. lpp.
- ¹² Ginta Ieva Bērziņa (2016). Latvijas un Spānijas attiecības (1936–1940): Spānijas pilsoņu kara konteksts. *Latvijas Universitātes Žurnāls. Vēsture*, 2, 74. lpp.
- ¹³ Zināms, ka frankistu pusi atbalstījis vācbaltietis Harijs Tranzējs. Sk.: Harijs Tranzējs (1938). *9 mēneši Spānijas pilsoņu karā*. Rīga: Gaisma.
- ¹⁴ Šie padomnieki nav uzskatāmi par Latvijas brīvprātīgajiem. 1936. gadā no PSRS uz Spāniju ar mērķi atbalstīt republikāņus tika nosūtīti vairāki PSRS padomnieki – latvieši, kuri strādāja augstos amatos gan PSRS, gan Spānijā, piemēram, Artūrs Sproģis, Jānis Bērziņš, Pēteris Pumpurs, Augusts Bergholcs u. c.
- ¹⁵ Sigurds Ziemelis (red.) (1966). *Latvijas cīnītāji Spānijā: 1936–1939: atmiņas un dokumenti*. Rīga: Liesma, 126.–127., 132.–133., 195.–196., 524., 526. lpp.
- ¹⁶ Piemēram: Manuel Requena Gallego, Rosa María Sepúlveda Losa (coord.) (2003). *Las Brigadas internacionales: el contexto internacional, los medios de propaganda, literatura y memorias*. Cuenca: Ediciones de la Universidad de Castilla-La Mancha; Magí Crussels (2001). *Las Brigadas Internacionales en la pantalla*. Ciudad Real: Ediciones de la Universidad de Castilla-La Mancha; Richard Baxell (2004). *British Volunteers in the Spanish Civil War: The British Battalion in the International Brigades, 1936–1939*. London: Routledge; Gerold Gino Baumann (2009). *Los voluntarios*

- latinoamericanos en la Guerra Civil Española*. Cuenca: Universidad de Castilla-La Mancha; Pere Soler Paricio (2019). *Irlanda y la Guerra Civil española: Nuevas perspectivas de estudio*. Leioa: Editorial Euskal Herriko Unibertsitatea u.c.
- ¹⁷ Ēvalds Sokols (atb. red.) (1962). *Latviešu literatūras vēsture*. 6. daļa. Rīga: Latvijas PSR Zinātņu akadēmijas izdevniecība, 863. lpp.
- ¹⁸ Ignats Muižnieks (1949). Žaņa Grīvas grāmata "Viņpus Pirenejiem". *Karogs*, 5, 470. lpp.; Andrejs Upits. Sociālistiskā reālisma novele. *Literatūra un Māksla*, 03.07.1949., 2. un 4. lpp.
- ¹⁹ Anda Plēsuma (1964). Žaņa Grīvas meistarības pamati. No: Kārlis Krauliņš (red.). *Rakstnieki un meistarība*. Rīga: P. Stučkas Latvijas Valsts universitāte, 65. lpp.
- ²⁰ Samuēl Kruzinga, Christina Diac, Enrico Acciai, Franziska Zaugg, Ginta Ieva Bikše, Olga Manojlovic Pintar, Yaacov Falkov (2020). "For your freedom and ours!" Transnational experiences in the Spanish Civil War, 1936-9. In: Robert Gildea, Ismee Tames (eds.). *Fighters across frontiers: Transnational resistance in Europe, 1936-48*. Manchester: Manchester University Press, pp. 12-30.
- ²¹ Ziemeļis. *Latvijas cīnītāji Spānijā*, 302. lpp.; Žanis Grīva (1957). Spānija liesmās. No: Rūdolfs Lācis (sast.). *Viva república!* Rīga: Latvijas Valsts izdevniecība, 17.-19. lpp.
- ²² Žanis Grīva. Manas dzīves fragmenti, 03.1966. *Latvijas Nacionālais arhīvs – Latvijas Valsts arhīvs* (Rīga, turpmāk: LNA-LVA), 2161-1-42, 1.-11. lp.; Žanis Grīva. 04.02.1967. LNA-LVA, 2161-1-84, 35.-36. lp.
- ²³ Sokols (atb. red.). *Latviešu literatūras vēsture*. 6. daļa, 866.-868. lpp.
- ²⁴ Turpat; Žaņa Rūdolfa Folmaņa anketa, 16.06.1939. *Latvijas Nacionālais arhīvs – Latvijas Valsts vēstures arhīvs* (Rīga, turpmāk: LNA-LVVA), 2575-6-1724, 16. lp.
- ²⁵ Ginta Ieva Bikše (2020). Latvijas brīvprātīgie Spānijas pilsoņu karā (1936.-1939. g.): personu lietu dokumenti Latvijas Valsts vēstures arhīva Latvijas diplomātisko un konsulāro pārstāvniecību ārzemēs fondā. No: *Dokumentārā mantojuma bagātības Latvijas arhīvos* (Latvijas Valsts vēstures arhīva starptautiskie zinātniskie lasījumi; 6). Rīga: Latvijas Nacionālais arhīvs, 156.-158. lpp.
- ²⁶ Grīva. Spānija liesmās, 18.-21. lpp.
- ²⁷ Turpat, 22. lpp.; Ziemeļis. *Latvijas cīnītāji Spānijā*, 303. lpp.
- ²⁸ Turpat.
- ²⁹ Bērziņa. Latvijas un Spānijas attiecības, 75. lpp.
- ³⁰ Grīva. Spānija liesmās, 23.-30. lpp.
- ³¹ Turpat, 32. lpp.
- ³² Politkomisāra Dimitrijes Georgijevica piezīmes [kr. val.], 19.04.1938. *Krievijas Valsts sociālpolitiskās vēstures arhīvs (Rossiiskii gosudarstvennyi arkhiv sotsial'no-politicheskoj istorii*, Maskava, turpmāk: RGASPI), 545-3-578, 77. lp.

- ³³ Dragomir Draganov (2009). Los búlgaros en las Brigadas Internacionales. In: *Al lado del gobierno republicano: los brigadistas de Europa del Este en la guerra civil española*. Cuenca: Ediciones de la Universidad de Castilla-La Mancha, p. 184.
- ³⁴ Grīva. Spānija liesmās, 33. lpp.
- ³⁵ Ziemelis. *Latvijas cīnītāji Spānijā*, 24. lpp.
- ³⁶ Dažādos laikos grupā bija atšķirīgs dalībnieku skaits. Piemēram, B. Kūrs vēstulē laikrakstam “Strādnieku Cīņa” minēja, ka grupā ir 12 dalībnieku, – Benjamins Kūrs. Vēstule no Spānijas. *Strādnieku Cīņa*, 13.08.1938., 3. lpp. Rakstā uzskaitīti tie 13 latviešu grupas dalībnieki, kuru dalību grupā visas tās pastāvēšanas laikā līdz šim no dažādiem avotiem ir bijis iespējams konstatēt.
- ³⁷ Ziemelis. *Latvijas cīnītāji Spānijā*, 554.–573. lpp.; Grīva. Spānija liesmās, 15.–70. lpp.
- ³⁸ Ivana Vejvodas (*Ivan Vejvoda*) atskaite par partijas organizācijas darbu Pirmajā slāvu smagās artilērijas divizionā [kr. val.], 07.09.1938. *RGASPI*, 545–3–578, 59. lp.
- ³⁹ Politikomisāra Dimitrijes Georgijevica ziņojums par Pirmā slāvu smagās artilērijas divizona komisariāta darbu [spāņu val.], 28.08.1938. *RGASPI*, 545–3–579, 140. lp. o.p.
- ⁴⁰ Vidal. *Las Brigadas Internacionales*, p. 199; Casanova. *The Spanish Republic*, p. 388.
- ⁴¹ Grīva. Spānija liesmās, 37.–38. lpp.
- ⁴² Casanova. *The Spanish Republic*, p. 388.
- ⁴³ Grīva. Spānija liesmās, 39. lpp.
- ⁴⁴ José Hinojosa Durán (2009). *Tropas en un frente olvidado: El Ejército republicano en Extremadura durante la Guerra Civil*. Mérida: Editora Regional de Extremadura; Fernando Barrero Arzac (2020). Las operaciones militares de la bolsa de La Serena, durante su primera fase del mes de julio de 1938: hundimiento y ocupación del territorio republicano extremeño, III [“Serenas kabatas” pirmās fāzes militārās operācijas 1938. gada jūlijā: sabrukums un republikāņu Estremaduras teritorijas okupācija]. Pieejams: <https://fbarreroarzac.wordpress.com> (skatīts 17.08.2020.).
- ⁴⁵ Politikomisāra Dimitrijes Georgijevica ziņojums par Pirmā slāvu smagās artilērijas divizona komisariāta darbu [spāņu val.], 28.08.1938. *RGASPI*, 545–3–579, 138.a lp. o.p., 139. lp.
- ⁴⁶ Turpat, 140. lp. o. p.; Politikomisāra Dimitrijes Georgijevica piezīmes [kr. val.], 19.04.1938. *RGASPI*, 545–3–578, 77. lp.
- ⁴⁷ Leona Paegles vārdā nosauktā grupa ietilpa 13. Internacionālās brigādes 6. slāvu prettanku baterijā.
- ⁴⁸ Jānis Kadiķis. Vēstule no Spānijas. *Strādnieku Cīņa*, 20.08.1938., 2. lpp.
- ⁴⁹ Politikomisāra Dimitrijes Georgijevica ziņojums par Pirmā slāvu smagās artilērijas divizona komisariāta darbu [spāņu val.], 28.08.1938. *RGASPI*, 545–3–579, 138.a lp.

- ⁵⁰ Draganov. Los búlgaros en las Brigadas Internacionales, p. 89; Politkomisāra Dimitrijes Georgijevica ziņojums par Pirmā slāvu smagās artilērijas divizona komisariāta darbu [spāņu val.], 28.08.1938. *RGASPI*, 545-3-579, 136. lp.
- ⁵¹ Politkomisāra Dimitrijes Georgijevica piezīmes [kr. val.], 19.04.1938. *RGASPI*, 545-3-578, 81. lp.; Draganov. Los búlgaros en las Brigadas Internacionales, p. 188.
- ⁵² Grīva. Spānija liesmās, 15.-70. lpp.
- ⁵³ Turpat, 45.-46. lpp.
- ⁵⁴ Draganov. Los búlgaros en las Brigadas Internacionales, p. 188.
- ⁵⁵ Pirmā slāvu smagās artilērijas divizona virsnieku saraksts [spāņu val.], 02.06.1938. *RGASPI*, 545-3-581, 10. lp.
- ⁵⁶ Fernando Barrero Arzac (2019). Ofensiva republicana en el frente extremeño en la zona de Rena (Badajoz), y operaciones del Ejército de Quieipo para reforzar la línea del Alto Zújar [Republikāņu ofensīva Estremaduras frontē, Renas zonā (Badahosa) un Keipo armijas operācijas, lai nostiprinātu Alto Zuhāras līniju]. Pieejams: <https://fbarreroarzac.wordpress.com> (skatīts 02.06.2020.).
- ⁵⁷ Fragmenti publicēti: Ziemeļis. *Latvijas cīnītāji Spānijā*. Dienasgrāmatu B. Kūrs 1938. gada oktobrī paņēmis no latviešu grupas, tālāk tā nodota Rūdolfam Vilkam. Tā atrasta kādā Maskavas arhīvā un nonākusi Ž. Grīvas (Folmaņa) īpašumā. Dienasgrāmatas tālākais liktenis nav zināms. Vents Kazainis. Atrastā jaunība. *Cīņa*, 27.02.1963., 4. lpp.
- ⁵⁸ Ziemeļis. *Latvijas cīnītāji Spānijā*, 256. lpp.
- ⁵⁹ Arzac. Las operaciones militares de la bolsa de La Serena.
- ⁶⁰ Jordi Canal (ed.) (2017). *Historia contemporánea de España*. Vol. 2: 1931-2017. Barcelona: Taurus, pp. 71-73; Vidal. *Las Brigadas Internacionales*, pp. 329-347.
- ⁶¹ Grīva. Spānija liesmās, 54. lpp.
- ⁶² Turpat, 15.-70. lpp.
- ⁶³ Benjamins Kūrs. Vēstule no Spānijas. *Strādnieku Cīņa*, 13.08.1938., 3. lpp.
- ⁶⁴ Ziemeļis. *Latvijas cīnītāji Spānijā*, 242. lpp.
- ⁶⁵ Turpat, 227.-229. lpp.
- ⁶⁶ Turpat, 214.-241. lpp.
- ⁶⁷ Laikraksts "Fuego" [spāņu val.], 05.1938. *RGASPI*, 545-3-648, 7. lp.
- ⁶⁸ Politkomisāra Dimitrijes Georgijevica piezīmes [kr. val.], 19.04.1938. *RGASPI*, 545-3-578, 92. lp.
- ⁶⁹ Kūrs. Vēstule no Spānijas.
- ⁷⁰ Politkomisāra Dimitrijes Georgijevica ziņojums par Pirmā slāvu smagās artilērijas divizona komisariāta darbu [spāņu val.], 28.08.1938. *RGASPI*, 545-3-579, 138. lp.
- ⁷¹ Ziemeļis. *Latvijas cīnītāji Spānijā*, 237. lpp.
- ⁷² Turpat, 225. lpp.
- ⁷³ Turpat, 245. lpp.; Kadīķis. Vēstule no Spānijas.

- ⁷⁴ Politkomisāra Dimitrijes Georgijevas ziņojums par Pirmā slāvu smagās artilērijas divizona komisariāta darbu [spāņu val.], 28.08.1938. *RGASPI*, 545–3–579, 138.a lp.
- ⁷⁵ Turpat, 138.a lp. o.p.; Politkomisāra Dimitrijes Georgijevas piezīmes [kr. val.], 19.04.1938. *RGASPI*, 545–3–578, 91. lp.
- ⁷⁶ Laikraksts “Adelante”, Nr. 1. 1938. *RGASPI*, 545–3–649, 15. lp.; Ziemeļis. *Latvijas cīnītāji Spānijā*, 232. lpp.
- ⁷⁷ Politkomisāra Dimitrijes Georgijevas piezīmes [kr. val.], 19.04.1938. *RGASPI*, 545–3–578, 91.–92. lp.; Politkomisāra Dimitrijes Georgijevas ziņojums par Pirmā slāvu smagās artilērijas divizona komisariāta darbu [spāņu val.], 28.08.1938. *RGASPI*, 545–3–579, 138.a lp. o.p.
- ⁷⁸ Grīva. Spānija liesmās, 53. lpp.; Ziemeļis. *Latvijas cīnītāji Spānijā*, 114. lpp.
- ⁷⁹ Kūrs. Vēstule no Spānijas; Laikraksts “Fuego” [spāņu val.], 05.1938. *RGASPI*, 545–3–648 7. lp.
- ⁸⁰ Ingrīda Sokolova (1961). *Žanis Grīva*. Rīga: Latvijas Valsts izdevniecība, 14. lpp.
- ⁸¹ Grīva. Spānija liesmās, 35. lpp.; Kūrs. Vēstule no Spānijas.
- ⁸² Žanis Vaivars. Vēstule no Spānijas. *Strādnieku Cīņa*, 03.10.1937., 1. lp.
- ⁸³ Grīva. Manas dzīves fragmenti, 03.1966. *LNA-LVA*, 2161–1–42, 4. lp.; Žanis Vaivars. Maksīlo. *Strādnieku Cīņa*, 18.12.1937., 4.–5. lpp.
- ⁸⁴ Biruta Kalnača (1966). No pasaran! *Karogs*, 7, 149. lpp.
- ⁸⁵ Sirsnīgs sveiciens no Spānijas. *Brīvā Jaunatne*, 09.–10.1937., 2. lpp.; Vēstule no Spānijas. *Brīvā Jaunatne*, 09.–10.1937., 4. lpp.
- ⁸⁶ Politkomisāra Dimitrijes Georgijevas ziņojums par Pirmā slāvu smagās artilērijas divizona komisariāta darbu [spāņu val.], 28.08.1938. *RGASPI*, 545–3–579, 138.a lp.
- ⁸⁷ Ziemeļis. *Latvijas cīnītāji Spānijā*, 231., 239. lpp.
- ⁸⁸ Turpat, 234. lpp.
- ⁸⁹ Turpat, 116. lpp.; Grīva. Spānija liesmās, 55.–56. lpp.
- ⁹⁰ Grīva. Spānija liesmās, 55.–61. lpp.
- ⁹¹ Jaunā Cīņa, Nr. 2. *RGASPI*, 545–4–21, 1.–58. lp.; Grīva. Spānija liesmās, 62. lpp.
- ⁹² Nometņu stāvoklis 1939. gada 29. martā [franču val.]. *RGASPI*, 545–6–59a, 3. lp.
- ⁹³ Grīva. Manas dzīves fragmenti, 03.1966. *LNA-LVA*, 2161–1–42, 8. lp.
- ⁹⁴ Grīva. Spānija liesmās, 62.–63. lpp.
- ⁹⁵ Bikše. Latvijas brīvprātīgie Spānijas pilsoņu karā, 156.–158. lpp.
- ⁹⁶ Iekšlietu ministrijas Pasu nodaļas vadītāja P. Kurzemnieka paziņojums Latvijas sūtniecībai Francijā, 27.11.1939. *LNA-LVVA*, 2575–6–1724, 3. lp.
- ⁹⁷ Sokols (atb. red.). *Latviešu literatūras vēsture*. 6. daļa, 870. lpp.
- ⁹⁸ Agris Redovičs (2013). Skumja dziesma par zaudētu kauju. Pieejams: <https://satori.lv/> (skatīts 17.03.2020.).

LATVIAN CITIZEN AS A PARTICIPANT
OF THE SPANISH CIVIL WAR (1936–1939):
WRITER ŽANIS GRĪVA (FOLMANIS)

Ginta Ieva Bikše

Mg. hist., doctoral student, Faculty of History and Philosophy, University of Latvia; acting research assistant, Institute of Latvian History, University of Latvia.

Doctoral thesis: The International Dimension of the Spanish Civil War (1936–1939): Latvian Factor.

Although Latvia was a neutral country in the Spanish Civil War, more than 100 Latvian citizens participated in the conflict. Many of them were members of illegal Communist organisations in Latvia. This was also the case with the Soviet writer Žanis Grīva (Folmanis), who was a member of the Latvian Communist Party. He gained popularity after the Second World War by publishing literary works focusing on the Spanish Civil War. The aim of the article is to analyse the participation of Žanis Grīva (Folmanis) in the Spanish Civil War. It studies Žanis Grīva's (Folmanis) arrival in Spain, his unit, his involvement in the battles, and the way he had to leave Spain, which led to his internment in camps in France for several years.

Key words: Spanish Civil War, Latvian volunteers in the Spanish Civil War, Žanis Grīva, internment camps in France.

Summary

Latvia was a neutral country during the Spanish Civil War and participated in the Non-Intervention Committee. On 23 February 1937, the Cabinet of Ministers prohibited Latvian citizens to participate in the Spanish Civil War. However, more than 100 Latvian citizens went to Spain to support the Republican side. Many of them were members of the illegal Communist Party of Latvia or the Young Communist League, including Žanis Folmanis, later better known by his pen name Žanis Grīva. He is the most recognisable participant from Latvia in the Spanish Civil War even though after Latvia regained its independence he is slowly falling into oblivion. The aim of the article is to analyse the participation of Žanis Grīva (Folmanis) in the Spanish Civil War. The main sources for the article are documents held at the writer Žanis Grīva's (Folmanis) fund at the Latvian State Archives under the Latvian National Archives, digitised materials from the Fund of the International Brigades at the Russian State Archive of Socio-Political History and published memoirs of the Latvian volunteers.

In 1937, Žanis Grīva (Folmanis) received an international passport by stating a false reason for his planned trip – he claimed that he was going to the World Exhibition in Paris. He left Latvia for France in early June and arrived in Spain like many other volunteers by crossing Pyrenees. Žanis Grīva (Folmanis) was a member of one of the two largest Latvian groups in the International Brigades. He participated in the battles within the 3rd Kolarev Bulgarian battery of the First Slavic Heavy Artillery Group (*Primero Grupo Eslavo de Artillería Pesada*). There were 13 Latvians in the battery and they named their group after Latvian social democrat Janis Jansons-Brauns.

The First Slavic Heavy Artillery Group participated briefly in the Battle of Brunete and later was sent to the Extremadura front where it remained until the International Brigades were withdrawn. One of the major battles on the front in which Žanis Grīva (Folmanis) also participated was the Closing of the Mérida Pocket (July 1938). The First Slavic Heavy Artillery Group had old cannons, which were difficult to transport and were unusable when the ground was heavily wet. Due to this and also because of the fact that the Extremadura front was relatively calm the Latvian group had a lot of free time to learn Spanish, read newspapers, give speeches on different themes etc.

Žanis Grīva (Folmanis) was actively involved in free time activities. He gave speeches on music, espionage etc. and tutored mathematics. Initially, the First Slavic Heavy Artillery Group created a newspaper *Ade-lante* in seven different languages and later they published *Fuego* in Spanish. Žanis Grīva (Folmanis) created the content for both newspapers and participated in the publishing of *Fuego*, which also contained information about the Latvian group.

At the end of September 1938, the battery received news about the planned withdrawal of the International Brigades. The Latvian group left for Valencia and in January 1939 embarked a ship to Barcelona from where their journey continued towards the French border. Žanis Grīva (Folmanis) in his memories stated that he and many others insisted on going back to the front. During his last battles in Catalonia, Žanis Grīva (Folmanis) experienced a fast retreat and together with Spanish refugees he left Spain by crossing the French border in early February. Žanis Grīva (Folmanis) spent two years in internment camps in France as he did not have valid documents. The Latvian legation had rejected his request for a new passport. After the Soviet occupation of Latvia, Žanis Grīva (Folmanis) and other Latvians were released with the aid of the Soviet representative in France. He returned to Latvia in May 1941 and after the Second World War became a famous Soviet writer who used his experience in Spain in creating storylines.

Žanis Grīva (Folmanis) was a convinced communist. In Spain he continued to strongly believe in Communist ideals and accumulated experience in propagating them in an international environment. Žanis Grīva (Folmanis) did not participate in large Republican offensives. Even though several other Latvians had similar experience in the conflict as he was a participant of one of the two largest Latvian groups, he became famous by making his experience in the Spanish Civil war public in his writings.